Det nittende Aarhundrede.

Maanedsskrift

for

Literatur og Kritik.

Udgivet af

Georg Brandes og Edvard Brandes.

1875. April—September.

København.

Forlagt af den Gyldendalske Boghandel (F. Hegel).

Trykt hos J. Jørgensen & Co.

1875.

[106]

Herbert Spencers Filosofi.*)

Naar man betegner en videnskabelig Bestræbelse som filososofisk, vil det kunne være to tilsyneladende meget forskellige Ejendommeligheder, der berettige den til dette Navn. Det vil enten være, fordi den har en afgjort kritisk Karakter, vender sig tvivlende og prøvende mod hidtil faststaaende Forudsætninger og Resultater, eller fordi den søger at sammenfatte alle Erkendelsens Resultater og Synspunkter i en Grundanskuelse, altsaa formedelst dens systematiske Karakter. Dog udelukke disse Egenskaber ikke hinanden; de findes til en vis Grad forenede hos enhver Tænker, kun at alt efter hans Karakter og efter den Tidsalder, i hvilken han lever, enten Kritiken eller Systemet vil være det Overvejende, — og Filosofiens ideale Fuldendelse vilde være en gennemført Kritik og et Alt omfattende System. Det vil ogsaa være let at vise, at Kritiken og Systemet gensidig vise hen til hinanden. Kritik er Sondring, Analyse. Den kan da ikke hvile, førend den har fundet alle Elementer, alle Sider i de Genstandes Væsen, med hvilke den beskæftiger sig. Men Tanken kan ikke heller slaa sig til Ro ved det Adskilte og Usammenhængende; Kritikens og Analysens Resultater
[107] bruges derfor atter som Stene til en ny Bygning, som er des fastere og sikrere, jo dybere og grundigere den foregaaende Kritik har været. Disse to forskellige Retninger ere for Tænkningen, hvad Indaanding og Udaanding er for Organismen, begge lige uundværlige, og paa deres rytmiske Skiften beroer Tankens Sundhed.

I Almindelighed vil man sikkert mene, at i vor Tid gaaer Bevægelsen overvejende i den kritiske Retning. Vor Tid, usikker som den er paa sig selv i Theori som i Praksis, Tvivlens og Pessimismens Periode, synes ikke gunstig for Systemer og Syntheser. Og dog turde der, i det Skjulte, ved Bidrag fra mange forskellige Sider være samlet Stene til en Bygning, som engang — hvorledes det saa end gaar med de foreløbige Udkast — vil kunne rejse sig som et mægtigt Tempel, et Udtryk for alle Menneskeaandens ideelle Bestræbelser.

Den, der sammenligner det 19de Aarhundrede med dets Forgænger, vil ikke kunne negte, at de forholde sig til hinanden som System til Kritik. Det 18de Aarhundredes Historie er en Opløsningsproces; det 19de stræber under mange forskellige Former efter Organisation. Hvad særlig Filosofien angaar, saa have de vigtigste Forsøg i det

*) I det Væsentlige et Foredrag, holdt i Studenterforeningen den 13de Februar 1875.

18de Aarhundrede — Locke, Condillac og Kant — en afgjort kritisk og analytisk Karakter, medens den systematiske Tendens i vort Aarhundrede ligeledes repræsenteres af de mest fremragende Tænkere hos de tre Hovednationer: Hegel, Comte og Spencer. Vi finde her en og samme Grundopgave behandlet paa tre forskellige Maader.

For Hegel, der stiller sig paa den aprioriske Spekulations Standpunkt, er det Tankens Liv, der pulserer i Alt. De Stadier, Tanken gennemgaar for at naa sin Fuldendelse i Begrebet, ere Et med dem, gennem hvilke al Virkelighed udfolder sig: de to Bevægelser falde sammen. Skønt Hegel gaar ud fra det rent Logiske, har han dog grebet det frugtbare Synspunkt at se dette som Bevægelse, Proces, Udvikling; derved blev *[108]* det ham muligt at forsøge en Systematisering af Erkendelsens hele Indhold. Men selv om han havde Ret i sin Opfattelse af Tankeprocessen, havde han dog ikke Ret i uden videre at overføre de for denne Proces gældende Love paa det Reale.

Comte søgte at frigøre sig for al Spekulation og stillede sig paa den positive Videnskabs Standpunkt. Han vilde forklare Menesket ved Verden, ikke Verden ved Mennesket. Og dog er han beslægtet med Hegel ved sin afgjorte systematiske Tendens, sin Higen efter og Sans for Totalitet[*)]. Han vilde ophæve de enkelte Videnskabers Isolation ved i en almindelig Klassifikation at samle deres Principer og Resultater for at vise, hvorledes de tilsidst gaa op i den ene, Alt omfattende Videnskab: Menneskehedens Videnskab. Hans Fejl bliver den modsatte af Hegels: hos denne blev Virkelighedens Mangfoldighed voldsomt presset ind under Tankens Enhed; hos Comte taber Tankens Enhed sig i Virkelighedens Mangfoldighed, thi den blotte Klassifikation kan ikke tilvejebringe en virkelig Enhed.

Spencers Forsøg, som vi her nærmere skulle beskæftige os med, staar paa en Maade midt imellem Hegels og Comtes. Filosofi, siger han, er den til Enhed og Helhed udviklede Erkendelse. Vi have altsaa ikke naaet Maalet, saa længe de enkelte Videnskaber og deres Indhold endnu, som hos Comte, danne en Rækkefølge; vi maa finde én fælles Lov, ét Princip, hvori Alt, hvad vi kende, finder sit Udtryk. Men dette Princip finder Spencer ikke, som Hegel, umiddelbart i Tankens eget Væsen. Han finder det ad Induktionens Vej, ved Sammenligning af Fænomenerne paa alle forskellige Omraader, *[109]* lige som Kepler i sin Tid fandt sine berømte Love ved Iagttagelse af Planeten Mars paa forskellige Punkter af dens Bane. Men hvad der saaledes viser sig at være en almindelig Lov, gældende for alle Fænomener, maa saa ogsaa vise sig at staa i den

[*)] Hegel og Comte ytrede gensidig Sympati for hinandens Bestræbelser, rigtignok uden udtømmende Kendskab til disse. Se Comtes Brevveksling med Eichthal hos Littré: Auguste Comte et la philosophie positive.

inderligste Sammenhæng med de sidste Principer for vor Erkendelse i det Hele.

Vi forstaa først et Fænomen, naar vi kunne følge det fra dets første Begyndelse og paa de forskellige Trin af dets Udvikling. Lige som Kendskab til et Folk vil sige Kendskab til dets Historie, Kendskab til et Menneske, Kendskab til hans Familie, Barndom, Ungdom og Manddom, saaledes kende vi ogsaa først et Træ eller et Dyr, naar vi vide, hvorledes de efterhaanden udfolde sig fra de usynlige Spirer, og et kemisk Stof, naar vi vide, af hvilke Elementer det er sammensat. Nu er det klart, at naar et Fænomen opstaar, vil dette sige, at Elementer, som før eksisterede i adspredt Tilstand samles og kombineres paa en ejendommelig Maade. Vandet opstaar ved en vis bestemt Kombination af Ilt- og Brintatomer, Planten og Dyret ved organisk Assimilation af visse kemiske Stoffer, et Menneskes Karakter ved Vekselvirkning mellem hans medfødte og nedarvede Natur med de ydre Forhold o. s. v. Ethvert Fænomen opstaar altsaa ved en Koncentrationsproces. De enkelte Elementer miste deres selvstændige og uafhængige Bevægelse og bringes for en Tid i Ligevægt paa en vis bestemt Maade. Men ogsaa kun for en Tid. Thi som ethvert Fænomen gennemgaar en Udviklingsproces, saaledes gennemgaar det ogsaa en Opløsning. Koncentrationen bringer Delene i Ligevægt; men denne varer ikke ved, den afløses af en Adsplittelse af de Elementer, der for en Tid havde kombineret sig til Dannelse af et ejendommeligt Hele. Ethvert Fænomens Historie bestaar i en Udviklingsproces og en Opløsningsproces.

Dog kunne vi endnu noget nøjere karakterisere disse Processer. Naar Udviklingen
[110] er en Koncentration af forhen spredte Elementer, saa er det for det Første klart, at den betegner en Overgang fra en mindre sammenhængende til en mere sammenhængende Tilstand. Ifølge den Kant-Laplaceske Hypothese har saaledes vort Solsystem udviklet sig ved, at den oprindelige Taagemasse sammentrængtes til Dannelse af enkelte Kloder. Jordklodens Udvikling bestaar i en Fortætning. Det organiske Liv beror paa den nøje Sammenhæng mellem de Elementer, der ved Ernæringen optages fra Omverdenen. Det menneskelige Samfund er paa sit laveste Trin en Flok Vilde, der ikke blot mangler indre Sammenhæng, men ogsaa er isoleret fra andre Samfund; jo videre Udviklingen skrider frem, des mere Sammenhæng indenfor det enkelte Folk og mellem alle enkelte Folk indbyrdes.

Det, der saaledes under Udviklingens Gang bringes i nøjere Sammenhæng, gaar for det Andet over fra en ensartet til en uensartet Tilstand. I den oprindelige Taagemasse var der ingen væsentlige Forskelligheder; disse opstaa først ved de enkelte Kloders Koncentration. Under Jordklodens Udvikling danner sig først en Modsætning mellem Skorpe og Kærne, saa paa selve Skorpen en Modsætning mellem Bjerge og Sletter,

Have og Fastlande. Under Organismens saa vel som under Samfundets Udvikling indtræder der en Arbejdets Deling, en gennemgaaende Specialisering af Opgaver og Funktioner.

For det Tredje bestaar Udviklingen i en Overgang fra det Ubestemte til det Bestemte. Orden afløser overalt Kaos; udprægede individuelle Former danne sig: saaledes de forskellige Kloder, de forskellige Nationer, Stænder og Personligheder.

Disse tre Love, forskellige Former for den almindelige Udviklingslov, ere de Hovedsynspunkter, hvortil enhver Betragtning af Fænomenerne fører os. De ere de almindelige Generalisationer af al vor Erfaring. Men det Spørgsmaal rejser sig nu, om ikke en dybere Begrundelse og Afledning af disse Love skulde være mulig, lige *[111]* som de keplerske Love jo først fik deres rette Begrundelse ved, at Newton førte dem tilbage til Tyngdeloven.

Ethvert Fænomen henføre vi nødvendigvis til et eller andet tidligere Fænomen; heri bestaar, som vi have set, den Forklaring, vi kunne opnaa af Fænomenerne; Forklaring af et Fænomen er Paavisning af dets Udvikling. Det ene Led i Fænomernes uendelige Række belyser det andet. Bevidsthedens Grundvirksomhed er en bestandig Overgang fra en Fornemmelse eller Forestilling til en anden. Men saa er det da ogsaa klart, at vor Bevidsthed kun kan fungere, eller med andre Ord, at vi kun kunne tænke, saa længe en saadan Overgang fra et Led til et andet er mulig. Et Fænomen af den Beskaffenhed, at det i sin Fremtræden og i sit hele Væsen aldeles ikke hænger sammen eller viser hen til nogetsomhelst andet, er en Umulighed, vi ikke engang kunne konstruere for vor Fantasi. Tænkningens Grundforudsætnirg er derfor den, at der ingen absolut Begyndelse eller Ende er, — ingen Overgang fra Intet til Noget eller fra Noget til Intet: en saadan Overgang vilde jo være selvmodsigende, vilde være et Forhold med kun ét Led!

Er en absolut Opstaaen og Forgaaen umulig, saa maa Materiens Sum ogsaa stedse være den samme, og Bevægelsen maa være kontinuerlig. Materien kende vi nu kun gennem den Modstand, den gør imod vor Bevægelse, og Bevægelsen kun ved den Forandring, den bevirker i vor Bevidsthed: Kraftens Begreb ligger saaledes til Grund for vore Begreber om Materie og Bevægelse, og Kraftens Bestaaen er altsaa den Grundforudsætning, hvorpaa al Erkendelse hviler. Den Sætning, at Kraften bestaar, er den eneste, der gaar ud over al Erfaring, fordi den ligger til Grund for al Erfaring.

Den moderne Kemi og Fysik have vel bevist, at de materielle Elementer aldrig blive til Intet, men ved enhver Forsvinden af et Legeme blot gaa over i nye Kombinationer, og at ingen Kraft bliver til Intet, men ved sin tilsyneladende Forsvinden kun omsættes *[112]*

til en anden Kraft. Men selve Sætningen om Kraftens Bestaaen kan ikke bevises ad induktiv Vej af den simple Grund, at enhver Induktion forudsætter den. Ethvert kemisk og fysisk Eksperiment hviler paa denne Sætning: saasnart der skal vejes eller maales, maa der lægges en Krafténhed til Grund; men hvis denne Krafténhed kunde forandre sig, vilde Eksperimentets Resultat være illusorisk. Al videnskabelig Forsken gaar derfor ud fra denne Forudsætning.

Den dybeste Begrundelse, vi derfor kunne vinde af nogen empirisk Lov, bestaar i at føre den tilbage til Sætningen om Kraftens Bestaaen. Lad os da igen se paa Fænomenernes Udviklingslove. Oprindelig ere Elementerne spredte i en ensartet Masse. Men da de enkelte Dele af denne modtage forskellige Paavirkninger fra Omgivelserne, saa ville de efterhaanden ogsaa selv blive forskellige. Dersom nemlig forskellige uden fra virkende Kræfter havde samme Indflydelse paa de ensartede Elementer, saa vilde dette stride mod Kraftens Bestaaen: Kræfternes Forskellighed vilde ikke lægge sig for Dagen i en Forskellighed i Virkningen. Og naar der nu altsaa danner sig Forskelligheder indenfor den oprindelig ensartede Masse, saa vil paa den anden Side samme Kraft have forskellige Virkninger paa de forskellige Dele. Disse to Sætninger: at forskellige Kræfter øve forskellig Indflydelse paa ensartede Dele, og at samme Kraft øver forskellig Indflydelse paa forskellige Dele, — som begge udspringe af Grundsætningen om Kraftens Bestaaen, — indeholde Grunden til Udviklingsprocessen som Overgang fra ubestemt og usammenhængende Ensartethed til bestemt udpræget og sammenhængende Forskellighed.

Udviklingsprocessen varer nu ikke bestandig. Tilsidst naas der en Tilstand, hvor
[113] der er Ligevægt mellem Fænomenet og dets Omgivelser. De udenfra virkende Kræfter virke nu ikke længer til Udvikling; de enkelte Elementer have nu mistet deres selvstændige Bevægelse; der kan da ikke skrides videre frem i Retning af Koncentration. Men Ligevægten er kun Begyndelsen til Opløsningen: thi de ydre Kræfter høre ikke op at virke, og deres Indflydelse vil nu bestaa i, at Elementerne spredes og igen gaa over i selvstændig Bevægelse. Ogsaa dette følger lige frem af Kraftens Bestaaen. Naar Opløsningen da har naaet sin Fuldendelse, ville ydre Kræfter igen kunne virke koncentrerende — og saaledes i det Uendelige.

Universets Liv i alle dets Dele og Former er saaledes en uendelig Rækkefølge af Udvikling og Opløsning. Det er den mest almindelige Lov, hvortil Erfaringen kan føre os, og den finder, som vi have set, sin Begrundelse i selve vor Bevidstheds Grundlov.

Men Spencer fastholder paa det Bestemteste, at vi herved ikke naa ud over det Fænomenale og Relative. Det Absolute, det i og for sig Værende kunne vi hverken

forestille eller tænke: vor Bevidstheds Virksomhed er jo en Overgang fra et Led til et andet — men det Absolute, det i sig Fuldendte og Afsluttede, tilsteder ingen saadan Overgang, da det ikke har Noget udenfor sig. Alligevel nødes vi til at antage et absolut Princip: ellers vilde selve det Relative og Betingede jo blive absolut. Der maa eksistere Andet end blotte Skranker og Betingelser. Vi have desuden set, at der under al Fænomenernes Skiften, deres Oprindelse og Opløsning, dog bestaar Noget — Kraften i sig selv, som ikke kan begynde eller ophøre. Det Absolute, det i sig Eksisterende er den Kraft, som rører sig i Alt, — hvis Væsen vi ikke kende og ikke kunne kende, men som vi maa antage som sidste Grund og Forudsætning for Alt, hvad vi kunne kende.

Idet Videnskaben saaledes erkender, at den, hvor vidt den saa naar i Erkendelse af *[114]* Fænomenernes Sammenhæng, aldrig vil kunne naa den dybe Kilde, hvoraf de udvælde, medens vi dog med Nødvendighed føres til at antage dens Eksistens, bliver en Forening med den religiøse Bevidsthed mulig. Ogsaa Religionerne hævde, at Tilværelsens Kærne er et Mysterium for Menneskene, — men de hilde sig samtidig i den Modsigelse at paastaa at være i Besiddelse af særdeles nøje Oplysninger om dette Mysterium. Fetischdyrkeren har det Absolute for sig i Træklodsen eller Stenen, som han slaar, naar den ej vil høre ham; paa højere Stadier er det Dyre- eller Menneskeskikkelsen, man iører det; Verdens Historie er endnu for Mange den absolute Aands Selvbiografi. Overfor alle positive Religionsformer har Fichte Ret, naar han siger, at en Gud, vi kunde begribe, ikke vilde være nogen Gud, men en Afgud. Gennem Religionernes Historie kan man ogsaa forfølge en fremskridende Bevidsthed om denne Sandhed. Men endnu den Dag idag ere de saakaldte Fromme, der klamre sig til de overleverede endelige Udtryk for det Ubetingede og for at hævde disse forhærde sig mod Videnskabens Resultater, hvorved de gøre sig skyldige i den værste Vantro: Frygten for at Sandheden skulde være skadelig, — ere disse saakaldte Fromme mindre religiøse end Forskeren, der véd, at alle slige Former kun ere Symboler.

Ogsaa paa dette afgørende Punkt indtager Spencer en Stilling, der ligger midt imellem Hegel og Comte. Hegel finder i de spekulative Begreber, i hvilke Tilværelsens Kærne udtømmende erkendes, ogsaa den positive Religions Sandhed indeholdt. Comte ansaa derimod det religiøse Standpunkt for fuldstændig overvundet; den eneste Religion, der nu kunde være Tale om, var ifølge hans Overbevisning Humanitetens Religion, der bestaar i den inderlige, endogsaa mystiske Hengivelse til Menneskeheden og dens Udvikling. Spencer hævder herimod, at den religiøse Følelse stedse vil vende *[115]* sig mod en absolut Grund til al Tilværelse, kun at den maa opgive ethvert Forsøg paa at lære os Noget om denne absolute Grund. Universet selv i sin Rigdom og i sin

uendelige rytmiske Bevægelse er den eneste Aabenbaring af den evige, uerkendelige Kraft, som rører sig i Alt.

Uagtet jeg her kun vil fremstille Spencers Tankegang og ikke min egen Stilling til den, kan jeg dog ikke holde den Bemærkning tilbage, at Spencer vanskelig vil kunne holde Udviklingens Begreb ganske udenfor al Anvendelse paa det Absolute. Naar det er en Grundlov for Alt, at det gennemgaar Udvikling og Opløsning, saa kan Tilværelsens Kærne ikke være aldeles fremmed for denne Bevægelse. Uden at ville begive os ud paa nye spekulative Eventyr kunne vi dog, og synes vi at maatte antage, at den rytmiske Bevægelse har Betydning for selve det absolute Princip. Det er lige saa berettiget at betegne dette som Udviklingens Princip, som at bruge Udtrykket Kraft om det; Udviklingens Lov har jo ifølge Spencer samme Universalitet og Nødvendighed som Kraftens Begreb. Kun under denne Forudsætning synes ogsaa den religiøse Følelse at kunne se Universet som virkelig Aabenbaring af det Ubetingede; og kun under denne Forudsætning kan Resignationen under Verdenslovene blive en Kilde til ny Begejstring og Stræben.

Spencer selv har iøvrig givet denne Begejstring Udtryk i følgende Udtalelse, fremkaldt ved den Modsætning, Forskeren stedse føler sig staaende i overfor de positive Religioners Tilhængere, hvormeget han end anerkender eller maaske netop fordi han anerkender det relativt Berettigede i deres Tro. „Han [den fremskredne Tænker] kan, som ethvert andet Menneske, med Rette betragte sig som et af de utallige Organer, gennem hvilke den ubekendte Aarsag virker, og naar den ubekendte Aarsag frembringer en vis Overbevisning hos ham, bemyndiges han derved til at udtrykke den i
[116] Tale og Handling. Thi — for at anvende Digterens Ord i deres højeste Betydning —

> Naturen kan dog ikke
> forbedres ved et Middel, som Naturen
> ej selv har skabt; og over denne Kunst,
> der, som du siger, hjælper paa Naturen,
> er der en Kunst, Naturen selv har skabt.
>
> **(Shakspeare: Vintereventyr.)**

Derfor vil den Vise ikke betragte den Overbevisning, der rører sig i ham, som tilfældig. Han vil uden Frygt udtale den højeste Sandhed, han kan se, fordi han véd, at hvad saa Følgen bliver, spiller han derved den rette Rolle i Verden, — fordi han véd, at *kan* han bevirke den Forvandling, han stræber efter, godt! — kan han *ikke*, ogsaa godt, skønt ikke *saa* godt! (First principles 3d ed. p. 123).“ Her antyder Spencer aabenbart et

andet Forhold mellem det absolute Princip og Udviklingens Proces end i de ovenfor givne Bestemmelser.

Vi vende tilbage til Udviklingens Love. Det er paa det organiske og det sociale Omraade, at den mest iøjnefaldende lægger sig for Dagen. Udviklingsperioderne ere her kortere, Betingelserne lettere overskuelige. Det er her, at Udviklingens Ide først opgik for Tanken, navnlig ved at man blev opmærksom paa Videnskabernes og Samfundstilstandenes Udvikling gennem Tiderne og paa den enkelte Organismes Vækst. I sit første betydeligere Skrift „Social Statics" (1850) udtalte Spencer allerede, at den samme Lov gjaldt for den organiske og den sociale Udvikling. Det er især den moderne Embryologi, grundlagt af Harvey, Wolff og v. Baer, som har givet ham Impulsen til en af hans vigtigste Ideer: Udviklingen som Overgang fra en ensartet til en forskelligartet Tilstand. Skridt for Skridt førtes han saa til at anvende denne Lov paa Universet i det Hele.

Spencer var saaledes fuldt beredt til at gaa ind paa den storartede Hypothese, som Darwin opstillede i sit berømte Værk om Arternes Oprindelse (1859). Darwin nævner *[117]* ham ogsaa her som en af sine Forgængere. Men Spencer lægger i dette Spørgsmaal ikke Hovedvægten paa den samme Faktor, som Darwin. Denne betragter de særegne Arter som opstaaede under den gennem utallige Generationer fortsatte Kamp for Livet derved, at i enhver Slægt de Individer, der ikke egne sig til og ikke have Kræfter til at hævde deres Eksistents overfor Omgivelserne bukke under, fortrænges af de stærkere eller mere skikkede og udelukkes fra Forplantning. Da Slægten saaledes bestandig forplanter sig gennem de til at leve under de givne Forhold mest skikkede Individer, vil der efterhaanden udvikles en Form, som er i saa god Harmoni med Betingelserne som muligt. Dette er, hvad Darwin kalder den naturlige Udvælgelse eller Kvalitetsvalget. Ifølge Spencer har Darwin lagt for megen Vægt paa denne indirekte Udvikling. Selv tager han sit Udgangspunkt fra den Erfaring, at Øvelsen, Funktionen udvikler Organet. Naar en Muskel hyppig bruges, behøver den mere Næring; der strømmer da mere Blod til den end før, og den vil derved tage til i Omfang. Nu er der vel i det enkelte Individ en bestemt Grænse for denne Tiltagen; da kommer et Punkt, hvor Blodkarrene ikke ere store nok til at yde den udkrævede forøgede Tilførsel. Men det er ogsaa en Kendsgerning, at en ved forøget Funktion udviklet Struktur kan gaa i Arv til Efterkommerne. Den ene Slægt fortsætter da, hvad den foregaaende har begyndt, og saaledes kan Organisationen Skridt for Skridt udvikles til en saadan Form, som de ydre Betingelser kræve. Funktion kan *forsaavidt* siges at gaa forud for Struktur. De laveste Organismer f. Eks. Rhizopoderne, ere saaledes Eksempler paa Liv og Fungeren

uden egentlig Organisation[*)].

[118] Spencer indrømmer, at den indirekte Udviklingsproces, som bestaar i de ufuldkomne Individers Undergang og Slægtens Forplantning gennem de fuldkomnere, spiller en stor Rolle, navnlig jo lavere Organismen staar. Men jo mere udviklet den organiske Form er, des mere vil den direkte Udviklingsproces, hvorved den ene Slægt overleverer den næste Resultaterne af sine Kampe og Erfaringer, nedlagte i Organisationen, afløse den indirekte. Navnlig sker dette, naar et Nerve- og Muskelsystem har udviklet sig, og dermed Evne til at variere Handlingerne efter Omstændighederne. Naar Organismen er stærk nok, vil den kunne læmpe sig; kun naar den er for svag, gaar den under.

Der er her ifølge Spencer kun Valget imellem Udviklingstheorien og Skabelsestheorien. Enten have Arterne udviklet sig ifølge naturlige Love under naturlige Betingelsers Vekselvirkning, eller ogsaa er hver Art skabt for sig efter en fast Type. At lade hele Spørgsmaalet staa hen, lader sig i Længden ikke gøre; og naar man i det Hele i sin Verdensanskuelse støtte sig til naturlige Aarsager, saa kan Valget mellem Udvikling og Skabelse ikke være vanskeligt. Skabelsen er endog i sidste Instans utænkelig, kan end ikke konstrueres for Fantasien: den udtrykker en Overgang fra Intet til Noget, — hvad der, som vi allerede have vist, strider mod vor Tænknings og Bevidstheds Grundlov. Man kan derfor sige, at Ingen i Virkeligheden tror paa en Skabelse; for at kunne tro maa man dog i det Mindste virkelig kunne forestille
[119] sig hvad man skal antage, men det er her umuligt. Man tror, at man tror[*)]. Og hvor mange enkelte Vanskeligheder vilde Skabelseshypothesen ikke føre til! Skaberen maatte have fastholdt en Type, selv hvor den var uhensigtsmæssig; Sælhunden f. Eks. skulde være skabt til sit nuværende Opholdssted og dog have Pattedyrslemmer, hvilket under Udviklingshypothesen bliver ganske forklarligt, naar man tænker sig Sælen som et Landdyr, der efterhaanden har akkommoderet sig efter Livet i Havet. Det vilde endelig lige frem følge af Skabelseshypothesen, at visse Arter vare bestemte til at tilføje andre Smerte og Undergang. Udviklingshypothesen, der slet ikke indlader sig paa den transcendente Aarsag ser i det organiske Livs Smerte og Kamp et af de vigtigste Drivhjul, der fører fremad til større Harmoni; den kan ganske vist ikke — saa lidt som nogensomhelst anden Lære kan det — sige os, hvorfor Smerte og Nød

[*)] Det er naturligvis ikke Spencers Mening, at Funktionen kan være uafhængig af Strukturen. I saa
[118] Fald vilde G. H. *Leves* have Ret i sin Polemik mod den Sætning, at Funktion gaar forud for Struktur. (Fortnigthtly Review. New Serie, vol. IV p. 69—73). Hvad Spencer mener er sikkert kun det, at Funktion kan blive Aarsag til Udvikling af nye Strukturforhold, hvilket lige frem stemmer med Erfaringen. Se hans „Principles of biology", I p. 185—199.

[*)] Smlgn, *Feuerbachs* Epigram „Potenzirter Glaube": Auf der höchsten Potenz steht jetzt in den Frommen der Glaube; Denn es wird ja sogar selber der Glaube geglaubt.

ere nødvendige Drivhjul i Verdenslivet; men den fritager os for den Tro, at de skulde være frembragte med Overlæg[**)].

Udviklingshypothesen bringer tillige, som vi allerede have set, alle vor Erkendelses *[120]* Omraader i en storartet Sammenhæng. Solsystemets, Jordklodens, Organismens, Sprogets, Videnskabens og det menneskelige Samfunds Historie gaar ind under den ene og samme almindelige Lov. Under denne almindelige Lov gaa ogsaa Bevidsthedslivets Fænomener ind. Psykologien er kun en Del af Biologien, der igen er en udsondret Del af Geologien, lige som denne atter er en speciel Del af Astronomien. Vore Sondringer og Grænser ere subjektive og vilkaarlige overfor den uendelige Sammenhæng i Universet. Alt er i Kontinuitet. Saaledes kan man da heller ikke paavise noget bestemt Punkt, hvor det bevidste Liv skiller sig fra det ubevidste. Overgangen fra de fysiologiske til de psykologiske Fænomener skér gennem den stigende Koncentration af Nervesystemet, hvorved de spredte Paavirkninger samles og bringes i Forbindelse med hverandre. Herved bliver et højere Trin af den almindelige Livsproces mulig: Indtrykkene kunne nu sammenlignes og vurderes og en mere sammensat og mere adækvat Reaktion bliver derved mulig fra Organismens Side. Bevidsthedslivet udvikler sig Trin for Trin fra de laveste Former til de højeste. Hos de laveste Dyr er kun dunkel Fornemmelse og saa godt som ingen Kombination og Sammenligning af de enkelte Fornemmelser mulig: Det er da ogsaa kun meget ensidige og begrænsede Vekselvirkningsforhold med Omverdenen, der her kunne finde Sted. Man tænker sig f. Eks. Bevidsthedslivet hos en Indvoldsorm eller en Østers. Jo rigere Organisationen bliver, des nøjagtigere, mangesidigere og mere omfattende bliver Vekselvirkningen. Den menneskelige Aand *[121]* gennemtrænger Jordkloden og Universet og har tillige i sig selv en rig og mangfoldig Verden. Man sammenligne hin Indvoldsorms Bevidsthed med Newtons, der udspreder Verdenslovene, eller med Shakspeares, der gransker Sjælens dybeste Drifter og Tanker. Og dog viser Dyre- og Menneskepsykologien os en kontinuerlig Række af

[**)] I Anledning af den skarpe Modsætning, Spencer hævder mellem Udvikling og Skabelse, har han havt en lille Polemik med Gladstone. Den berømte Statsmand og Lærde vilde nok gaa ind paa de almindelige Love og de naturlige Aarsager, men han bebrejdede Videnskaben og særlig Udviklingshypothesen, at den „indlod sig i Strid med Forsynet"; særlig udtalte han den Overbevisning, at Forsynet til behørig Tid lod de store Mænd opstaa, og nægtede, at dette kunde forklares alene af naturlige Love. Spencer sammenligner Gladstones Polemik mod naturlig Forklaring med Grækernes Harme over den fysiske Opfattelse af Himmellegemerne og deres Bevægelser. Særlig paa det sociale og personlige Livs Omraade gaa i vor Tid den naturlige og den teologiske Opfattelse Side om Side, uden at Modsigelsen mærkes. „Vi godtgjorde vor nationale Færdighed i at nære Forestillinger, der gensidig ophæve hinanden, da en upopulær Prinds pludselig vandt Popularitet ved at gennemgaa visse sygelige Forandringer i *[120]* sit Blod, og da vi i Anledning af hans Helbredelse paa én Gang anerkendte Forsynets Hjælp og de naturlige Aarsagers Virken ved en Takkefest til Gud og en Baronettitel til Lægen." *Spencer*: The study of sociology. p. 392—394; 423—426.

Mellemstadier mellem disse Modsætninger.

Paa samme Maade forholder det sig indenfor selve den menneskelige Aand. De forskellige saakaldte Evner — Instinkt, Fornuft, Iagttagelse, Begrebene, Erindring etc. — betegne kun forskellige Grader eller Former for en og samme Proces. Fra den simpleste Kombination af Fornemmelser eller Fremstillinger op til det mest abstrakte og indviklede videnskabelige Ræsonnement er det en og samme Grundvirksomhed, der ytrer sig: nemlig Iagttagelse af Lighed og Ulighed mellem Indtryk eller Forestillinger. Al Tænkning er en Klassifikation, og Tankelivets Udvikling beror paa, hvor omfattende, sammensat og nøjagtig denne Klassifikation er. Den højeste Tænkningsform, den kvantitative eller mathematiske, skylder sine Fortrin fremfor de andre Former den Omstændighed, at den forudsætter Ensartethed hos sine Genstande og kun undersøger Forholdet mellem deres Størrelser; men den bestaar i sig selv lige saa vel i en Iagttagelse af Lighed og Ulighed som den mest elementære Sansning.

Den herskende Retning indenfor den engelske Filosofi, som i vore Dage har havt en fremragende Repræsentant i John Stuart Mill, var afgjort Empirisme, d. v. s. den udledte al Erkendelse af Erfaringen og opfattede Bevidstheden som en ren Tavle (tabula rasa), der efter Haanden beskreven af Indtryk, saa igen kombineredes til Forestillinger og Begreber. Imod denne Opfattelse erklærer Spencer sig. Naar Aanden,
[122] siger han, forud for al Erfaring er en tabula rasa, hvorfra kommer saa Evnen til at organisere og bearbejde Erfaringerne? og hvorfra komme de Forskelligheder, vi i denne Henseende finde hos forskellige Racer og Individer? Hvorfor er saa i det Hele et Nervesystem nødvendigt? Men det Vigtigste er, at den gennemførte Empirisme vilde ophæve Erkendelsens Sammenhæng og Nødvendighed. Naar det i det Hele skal være muligt at lære af Erfaringen, saa maa vi have et Princip, et Kriterium, efter hvilket vi kunne maale den, og i Kraft af hvilket ethvert Fremskridt i Erkendelse gøres. Dette sidste Kriterium finder Spencer i Umuligheden af det Modsatte. Hvad vi ikke kunne tænke, hvad der indeholder en Selvmodsigelse, kunne vi heller ikke antage for sandt. Dette er den Prøve, hvortil vi ved enhver Debat vises tilbage, og uden hvilken Empirismen selv ikke kunde bevise en eneste af sine Sætninger.

Uagtet Spencer saaledes giver Leibnitz og Kant Ret i deres Polemik mod Empirismen, anser han det for lige saa umuligt at betragte Erkendelsens Former som faststaaende, indplantede uden Indflydelse fra den omgivende Verden. Empirismens Fejl er, at den vil udlede Alt af den *individuelle* Erfaring. Dennes Utilstrækkelighed viser os ud over Individet til Slægten. Det enkelte Individ begynder ikke absolut forfra; det har i sin medfødte Organisation Resultaterne af alle tidligere Generationers

Erfaringer, for saa vidt de ere gaaede over i Strukturen. De universelle og gennemgaaende Former i Tingene maa efterhaanden frembringe tilsvarende Former i de Organismer, som i uendelige Tidsrækker ere underkastede deres Indflydelse. Erkendelsens oprindelige Former eller de ophobede og overleverede Strukturmodifikationer, som frembringes ved Erfaring, ligge skjulte i ethvert nyfødt Individ, røre sig paa en ubestemt Maade ved de første individuelle Erfaringer og blive gradevis bestemtere udprægede, naar saadanne individuelle Erfaringer mangfoldiggøres.

Spencer kommer altsaa til det Resultat: a posteriori for Slægten, men a priori for *[123]* Individet; hvad der fra først af er Erfaring, bliver gennem Organisationen til Princip. Paa denne Maade søger han at komme ud over Modsætningen mellem de to filosofiske Hovedretninger i den nyere Tid, ud over Striden mellem Locke og Kant.

Dog regner han sig endnu selv til Lockes Skole, fordi ifølge Udviklingshypothesen al Erkendelse stammer fra Erfaringen, kun at det er Slægtens, ikke Individets Erfaring. Hertil maa jeg bemærke, at Spencers Kritik af Empirismen lige saa vel gælder, naar der er Tale om Slægtens, som naar der er Tale om Individets Erfaring. For at Slægten kan gøre Erfaringer, maa den have en Organisation. Her er Tale om et væsentligt Forhold, som er det samme paa ethvert Stadium. Desuden behandlede baade Kant og Locke Spørgsmaalet udelukkende fra Individets Synspunkt. Naar Spencer her giver Kant Ret, staar han aabenbart med Hensyn til Problemet i det Hele den tyske Filosof nærmere end han staar sine engelske Forgængere. Kant lærer jo ogsaa udtrykkelig, at al vor Erkendelse begynder med Erfaringen; kun negter han, at den helt og holdent udspringer af Erfaringen[*)]. Spencer indfører et helt nyt Synspunkt ved Erkendelsesproblemets Behandling; derfor er det vanskeligt eller umuligt at henføre ham til nogen af de Retninger, i hvilke den tidligere Tænkning har spaltet sig under Debatten om dette Problem. Jeg kan ikke se Andet end, at han ved dette nye Synspunkt har bragt *[124]* hele Spørgsmaalet et betydeligt Skridt fremad[*)].

Gælder det saaledes om Menneskets Erkendelse, at den kun bliver forstaaelig, naar man gaar ud over det enkelte Individ og ser dette i dets inderlige Sammenhæng med hele Slægten, saa finder det dog i endnu højere Grad Anvendelse, naar Talen er

[*)] I min udførligere Fremstilling af Spencers Lære i Skriftet „Den engelske Filosofi i vor Tid“ har jeg allerede gjort opmærksom paa, at Spencer trods sin egen Erklæring maa siges at staa Kant nærmere end Locke (p. 170 f.). Af det senere udkomne 3dje Bind af Spencers „Essays“ ser jeg, at *Max Müller* har gjort en lignende Bemærkning. (p. 275: „In admitting that there is something in our mind, which is not the result of *our own* à posteriori experience, Mr. Spencer is a thorough Kantian“).

[*)] Af et interessant Brev fra *Stuart Mill* af 29de Januar 1872 til Fysiologen *Carpenter*, som anføres i dennes „Mental Fysiology“ p. 486, ser man, at den rene Empirismes største Repræsentant i vor Tid mod Slutningen af sit Liv nærmede sig en lignende Opfattelse som Spencer.

om Drift, Følelse og Vilje. Drift og Følelse rører sig i Individet, førend dette har gjort nogen Erfaring, der kunde frembringe dem; navnlig gælder dette om den stærkeste af alle Drifter, Kønsdriften. De sidste Motiver til den menneskelige Handlen maa søges i de Grunddrifter, som Slægten har erhvervet under sin Udviklingsgang. Ingen nok saa klar Indsigt fremtvinger Handling uden ved at fremkalde en tilstrækkelig stærk og varig Følelse. Det er altsaa ikke sandt, at Ideerne regere Verden. Ideerne tjene kun til Førere; det er den individuelle og nationale Karakter, som bestemmer, hvorvidt Føreren følges. Ideerne blive hovedsagelig til ved de Enkeltes Arbejde og kunne derfor ikke direkte overvinde de dybe og mægtige Impulser, som forplante sig ned gennem Slægten. Det følger tillige af sig selv, at ingen Ideer kunne opstaa, som staa i fuldstændig Modsætning til den herskende Karakter. Naar højere Ideer have udviklet sig, bidrage de ganske vist til videre Udvikling og Fremgang. Men den vigtigste Faktor er og bliver dog selve den Tillæmpelse efter de naturlige og sociale Vilkaar, som enhver Generation maa forsøge. Karakteren udvikles kun ved Handling, og Handling fremkaldes ved de virkelige Forhold. Den sande Opdragelse — indenfor
[125] Familjen som indenfor Nationen i det Hele — maa derfor bestaa i, at Individerne holdes i Vekselvirkning med de faktiske Betingelser.

Men denne Indsigt er ifølge Spencer saare langt fra at være almindelig. Af alle de Fordomme, som hindre sund Tænkning paa Opdragelsens og Samfundslivets Omraade, er ingen mere udbredt og mere skadelig end den, at Forældrene og Regeringerne kunne udrette noget Positivt. Ved direkte at gribe ind hindre de kun den naturlige Vekselvirkning mellem Individerne og Omgivelserne. De have kun at sørge for, at de nødvendige Betingelser ere til Stede for Individets Bestaaen og Udvikling. Den Forudsætning, hvorfra man i Almindelighed gaar ud, er, at Dyderne findes hos de Regerende, Lasterne hos de Regerede. Man ser ene hen til den *ordnende* Kraft og glemmer, at det Væsentlige dog altid maa være selve det, som *ordnes*.

De moderne Reformatorer, som mene at kunne frelse Menneskeheden ved deres Undervisningssystemer eller Statsforfatninger, ere hildede i ikke mindre Vildfarelse end de Konservative og Reaktionære; begge Parter have det til Fælles, at de vilde bringe de Enkelte under Formynderskab. Det er en Slags Fetischdyrkelse af Regeringsmagten, der har udviklet sig, og som Radikale og Toryer ere lige befængte med. Menneskene kunne dog ikke frembringe nye Kræfter; de maa virke med de Midler, Naturen giver. Samfundets Karakter beror paa Karakteren af de Individer, ved hvis Forening det bestaar. Men denne Karakter forandres ikke paa én Gang ved at indøves i visse

intellektuelle Færdigheder[*)] eller ved at bringes i et vist udenfra hentet System. Lige *[126]*
saa lidt som man kan undgaa Tyngdekraftens Indflydelse ved at anbringe sine Lemmer i en vis bestemt Stilling, lige saa lidt kunne Menneskene haabe at undgaa den Slethed, der tynger dem ned, ved at ordne sig efter dette eller hint politiske Mønster. Man overser bestandig de skjulte, i Dybet virkende Kræfter og stirrer paa de Former og Faktorer, der bevæge sig paa Overfladen.

Urmennesket maatte have vilde og egoistiske Instinkter for at kunne bestaa i den haarde Kamp imod Naturen, Dyrene og sine Lige. Da et Samfund begyndte at danne sig, — et vigtigt Middel til at føre denne samme Kamp, — blev der paalagt Individerne visse Baand, der vare nødvendige naar Samfundet i det Hele skulde bestaa. Det Samfund og de Individer kom videst og bestod bedst i Kampen, hos hvem Tillæmpelsen efter Samfundslivets Fordringer skred videst frem. De egoistiske Instinkter bleve derfor ikke længe eneraadende; de sympatetiske Drifter, der allerede fra først af have saa dyb en Grund i Kønsforholdet og i Forholdet mellem Forældre og Børn, maatte mere og mere tiltage i Styrke og Omfang. Den Ene agter den Andens Ret og arbejder maaske endog uegennyttig for hans Vel. Egoismen gaar saaledes over i Altruisme, for at bruge Comtes træffende Udtryk, og den sociale Udviklings Ideal, der ogsaa indeholder det ethiske Ideal, er en Tilstand, hvor Alle virke sammen, Enhver efter sin Individualitet og med saa megen Frihed, som kan bestaa med alle Andres Frihed.

Men dette er en Tilstand, som kun den naturlige Udvikling kan føre til. Regeringen skal kun sørge for Sikkerhed og Retfærdighed, Grundbetingelserne for, at Udviklingen kan gaa for sig, Vistnok er i Samfundet som i enhver Organisme en vis Organisation, en vis Struktur nødvendig. Men jo mindre denne fremgaar af selve *[127]*
Elementernes Væsen og Vekselvirkning, jo mere kunstig og ovenfra indsat den er, des større Hindring vil den fremadskridende Udvikling have at overvinde ved den. Sprogets Udvikling og den økonomiske Udvikling, de frembringende, ombyttende og fordelende Processer, ere Eksempler paa Resultater, der ere naaede ad naturlig Vej, hvor hver Enkelt ved at arbejde under de givne Betingelser og efter de naturlige Formaal frembragte Resultater, der laa langt ud over den individuelle Synskreds baade i Omfang og i Betydning. Efterhaanden, som de egoistiske Instinkter trænges tilbage, ville ogsaa uegennyttige Bestræbelser hos Enkelte eller frie Forbindelser af Enkelte,

[*)] „Uvidenhed og Forbrydelse ere ikke Aarsag og Virkning, men Virkninger af en og samme Aarsag. At være *helt* uden Kundskaber vil sige at have levet mellem Folk, som have de stærkeste Impulser til Forbrydelse; at have modtaget *nogen* Undervisning vil sige at høre til en Klasse, som er mindre stærke Fristelser underkastet; at være *vel* undervist vil sige at have levet under Forhold, hvor de sædvanlige Motiver til Forbrydelse næsten ikke røre sig." *Spencer*: Social Statics. p. 379 f. *[126]*

lægge deres Lod i Vægtskaalen og udrette, hvad hine ikke formaaede. Staten, som ikke engang kan overkomme sin Hovedopgave, en upartisk og energisk Hævdelse af Ret og Sikkerhed, kan langt mindre udrette noget paa andre Omraader og vil i hvert Tilfælde gøre mere Skade end Gavn. Menneskeheden er i en Overgangstilstand; den skal aflægge sin oprindelige Røvernatur og blive skikket til fuldkomment Samfundsliv. Og denne Overgangstilstand maa nødvendigvis være ulykkelig: al Ulykke bestaar i Uoverensstemmelse mellem den indre Organisation og de ydre Betingelser. Men Lidelserne maa gennemgaas. De kunne lindres ved Sympati, ved den Kærlighed, der hjælper Andre til at hjælpe sig selv; men et vist Maal af Lidelse er uundgaaeligt. Voldsomt at gribe ind vilde netop forøge og forlænge Lidelsen. Der er Larver, som leve i Vandet og aande ved Gæller, men hos hvem der allerede her udvikles Lunger til Brug for en senere Periode i Dyrets Liv. Førend Lungerne ere fuldt udviklede, kan Dyret ikke undvære Gællerne; man vilde dræbe det, dersom man pludselig vilde gøre Ende paa den Inkonsekvens at have Lunger og Gæller paa én Gang. Og saaledes gaar det ogsaa i Samfundslivets Udvikling; vi kunne forhale denne ved direkte at
[128] gribe ind, men vi kunne ikke fremskynde den paa anden Maade end ved at hævde de naturlige Betingelsers Indflydelse. Og selv i de Lidelser, der herved nødvendigvis indtræder, vil den, der fæster sit Blik paa Udviklingen og dens Maal i det Hele, erkende en kæmpende Kærlighed.

Spencers ethiske og sociologiske Anskuelser foreligge endnu ikke i udarbejdet Form. Af hans filosofiske System, der skal udgøre 10 Bind, staar netop Halvdelen tilbage, som skal indeholde Sociologiens og Etikens Principer[*]. Men den almindelige Karakter og Retning fremlyser tydelig af hvad vi kende. Det Første, jeg vil fremhæve, er, at Spencer lægger an paa en aldeles objektiv, streng kausal Opfattelse af det menneskelige Samfundsliv. Han er ikke, som Stuart Mill er i alle sine sociale og politiske Afhandlinger, tillige Reformator. Dette maa man vel have for Øje. Man har beskyldt ham for Fatalisme, fordi han lægger saa megen Vægt paa, at den menneskelige Udvikling er en Naturudvikling, og for nylig har en Discipel af Stuart Mill anført imod ham følgende Ord af denne: „Politiske Institutioner ere Menneskenes Værk, skylde den menneskelige Vilje deres Oprindelse og hele deres Eksistens. Menneskene vaagne ikke op en skøn Morgen og finde dem fremvoksede[**].“ Men Spørgsmaalet er jo ifølge Spencer netop, om Menneskene ikke i selve deres Villen og Virken adlyde en

[*] De fem første Bind ere: First Principles, Principles of Biology (2 Bd.) og Principles af Psychology (2 Bd.).

[**] *Cairnes*: Fortnightly Review. January 1875.

Naturlov, de ikke ere sig bevidste. Han vil atter her citere Shakspeares Ord, at den Kunst, der siges at hjælpe paa Naturen, har sin Grund i en Kunst, Naturen selv har frembragt. Og man vil nødes til at indrømme dette, med mindre man vil hævde et Begreb om Viljens Frihed, som sprænger al Lovmæssighed og Sammenhæng paa det psykologiske og sociale Omraade.

Spencers Lære vil heller ikke trænge den bevidste Stræben og Virken tilbage; det *[129]* er kun Vejen og Retningen for denne Stræben, Uenigheden drejer sig om. Efter hans Overbevisning kan den sande og fulde Udvikling af Menneskets personlige Kræfter kun finde Sted, naar man ikke hindrer den Enkelte i at komme Ansigt til Ansigt med de virkelige Forhold og optage Kampen for Tilværelsen under de reale og faktiske Vilkaar. Statsmagtens Opgave bestaar da for ham, lige som for Wilhelm v. Humboldt, i en Emancipation af den individuelle Frihed. Op paa Grund af de Udviklingsbetingelser, der kræves for den sociale Livsproces som for enhver Livsproces, er det efter hans Overbevisning en Illusion at vente betydelige Resultater i korte Tisrum[*)].

Men det kan ikke negtes, at Spencer overser den positive Betydning, som Statsmagtens Indgriben kan have for Opnaaelsen af det Formaal, hvorefter den sociale Udvikling stræber. Vel vilde han næppe give Buckle Ret i, „at det vilde være at drive Spot med al sund Fornuft, dersom man tilskrev Lovgivningen nogensomhelst Andel i Fremskridtet eller af fremtidige Lovgivere ventede nogen anden Velgerning end *[130]* Tilbagekaldelsen af deres Forgængeres Værk;“ — vel udtaler han (i Fortalen til anden Udgave af „Social Statics“), at han nu mere end før vilde betone de politiske Institutioners relative Værdi; — men man savner dog hos ham den klare Erkendelse af Samfundets opdragende Betydning. „Der er,“ som jeg et andet Sted[*)] har udtrykt denne, „endnu en lang Vej at gaa, førend den i Sandhed naturlige Udvikling kan indtræde. Staten, ved hvis Hjælp Mennesket er ført ud af den dyriske Naturtilstand, kan ikke slippe ham, førend den har ført ham til den humane Naturtilstand.“ Det er herpaa, at de socialistiske Ideers relative Berettigelse grunder sig. Ogsaa her ligger Løsningen

[*)] Den berømte Embryolog *Ernst* v. *Baer*, af hvem Spencer har lært saa meget, er kommen til lignende Resultat ved at sammenligne den sociale Udvikling med den organiske. „Es prägte sich mir tief die Ueberzeugung ein, dass die socialen Entwickelungen nicht anders vor sich gehen können als die organischen, nämlich allmählich, und nur dann gesunde Gestalt gewinnen, wenn die Bedingungen dazu vorher vollständig gegeben waren und längere Zeit bestanden hätten … Die Männer, welcke vorwärts wollen, — und rückwärts zu wollen ist überhaupt gegen die Natur, — würden gut thun, ihre Gedanken recht viel an die Beachtung der organischen Entwickelungen zu gewöhnen.“ Nachricht über Leben und Schriften K. E. v. Baer's, mitgetheilt von ihm selbst. St. Petersburg 1865. p. 52. — I sit sidste Skrift „The study of sociology“ fordrer Spencer som nødvendig Forberedelse til Beskæftigelse med Samfundsvidenskaben Studium af de eksakte Videnskaber, af Biologi og Psykologi.

[*)] Den engelske Filosofi i vor Tid, p. 65.

af Modsætningerne i Udviklingens Ide; Modsætningen mellem Individualisme og Socialisme, der efter Stuart Mills Udsagn[**)] er diametral, kan kun overvindes ved, at begge Retninger opfattes som gensidig betingende hinanden. Men fra en saadan Løsning ere vi endnu langt borte. Spencers Sociologi, der overvejende bevæger sig paa det teoretiske Omraade, fører til en gavnlig Skepsis overfor alle foreløbige Løsningsforsøg, samtidig med at den energisk peger mod de dybest virkende Kræfter og det ene, væsentlige Maal.

Harald Høffding.

[**)] John Stuart Mills Levnet fortalt af ham selv. Oversat af V. Arntzen, p. 259.